

สถานการณ์ตลาดข้าวโลกเมื่อมีการระบาดของโรคโควิด-19

สมพร อิศวิลานนท์¹

อาหารนับว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่และรวมถึงเป็นยุทธปัจจัยที่แต่ละประเทศจะต้องให้ความสำคัญและการเตรียมความพร้อม โดยเฉพาะเมื่อยามที่โลกเข้าสู่ภาวะเกิดภัยพิบัติขั้นรุนแรง เพราะหากเกิดภาวะการขาดแคลนอาหารตามมาด้วยแล้วผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประชากรและความไม่สงบทางสังคมย่อมจะเพิ่มพูนมากขึ้นเป็นทวีคูณ สินค้าข้าวนับว่าเป็นหนึ่งในยุทธปัจจัยเพราะเป็นพืชอาหารหลักของประชากรในเอเชีย ในบทความนี้เป็นการประเมินทิศทางการตลาดข้าวโลกภายใต้การระบาดและแพร่กระจายของโรคโควิด-19 ว่าจะนำไปสู่ภาวะวิกฤตข้าวแพงหรือไม่ในอีกสองสามเดือนข้างหน้า

สถานการณ์ตลาดการค้าข้าวโลกและการตอบสนองของตลาดต่อภัยพิบัติโรคโควิด-19

ข้าวเป็นพืชอาหารหลักที่มีการผลิตและการบริโภคมากในเอเชีย จากปริมาณผลผลิตข้าวของโลกในปี 2562 จำนวน 499.37 ล้านตันข้าวสารนั้น ได้มีการใช้เพื่อการบริโภคของโลกประมาณ 486.62 ล้านตันข้าวสาร ในจำนวนนี้เป็นบริโภคในเอเชียประมาณร้อยละ 84.22² ประเทศที่มีการผลิตข้าวมากไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ส่งออกข้าวมากเสมอไป เช่น ในกรณีของประเทศจีนที่มีการผลิตถึง 131.43 ล้านตัน แต่ผลผลิตส่วนใหญ่ได้ใช้บริโภคภายในประเทศ เช่นเดียวกันในกรณีของอินโดนีเซีย และบังคลาเทศ แม้จะผลิตข้าวได้มากแต่ยังคงต้องเป็นผู้นำเข้าข้าว ทั้งนี้เนื่องจากประเทศดังกล่าวมีขนาดของประชากรใหญ่ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม การที่ข้าวเป็นพืชอาหารหลักของคนในเอเชีย ประเทศผู้ผลิตข้าวสำคัญนอกจากจะมีการผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับผู้คนภายในประเทศเป็นสำคัญแล้ว ยังเป็นสินค้าส่งออกอีกจำนวนหนึ่งด้วย ในประเทศที่มีทรัพยากรจำกัดและผลิตข้าวได้ไม่เพียงพอกับความต้องการการบริโภคภายในประเทศ ได้ให้ความสำคัญกับนโยบายการพึ่งพาตนเอง (self sufficiency) และเร่งหาทางปรับปรุงการผลิตข้าวให้เพียงพอ และหากยังมีการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคภายในประเทศก็จะสร้างสมดุลของอุปทานด้วยการนำเข้าสินค้าข้าว

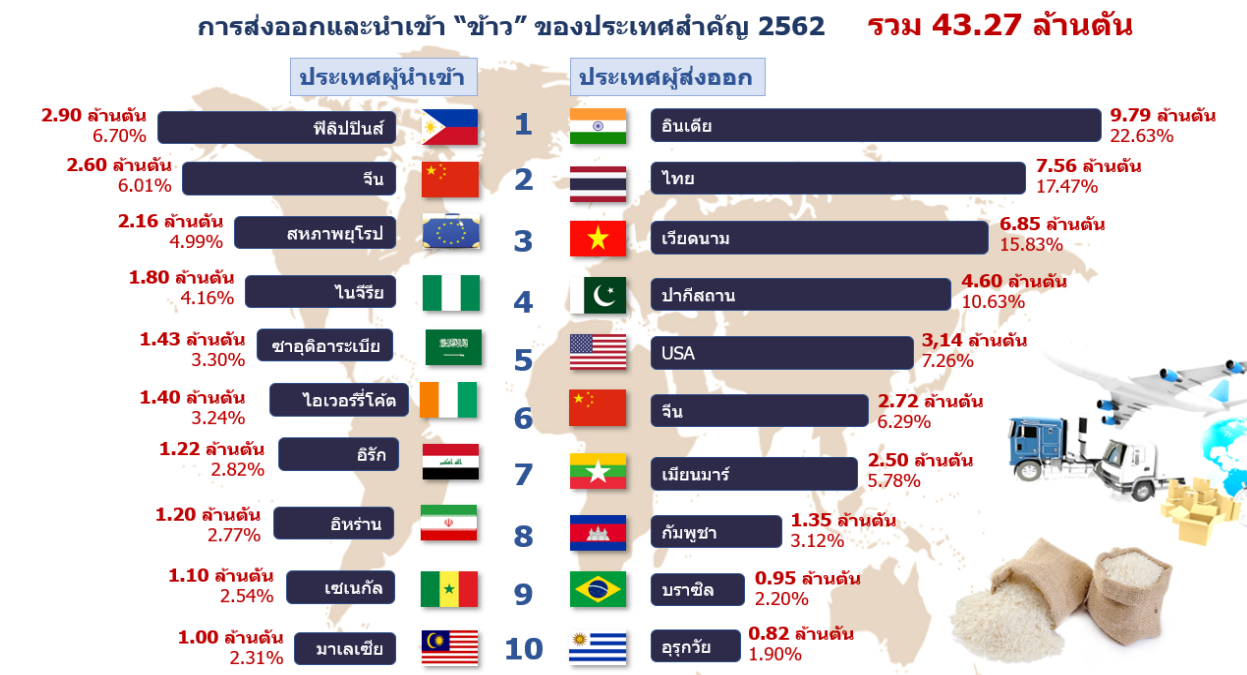
ตลาดการค้าข้าวของโลกเป็นตลาดที่บาง (thin market) มีปริมาณข้าวที่เข้าสู่ตลาดการค้าประมาณหนึ่งในสิบของปริมาณผลผลิตข้าวโลก อย่างเช่นในปี 2562 โลกมีปริมาณการค้าข้าวประมาณ 43.27 ล้านตันของผลผลิตข้าวโลกหรือประมาณร้อยละ 9.48 การมีตลาดที่บางของสินค้าข้าวย่อมสร้างความผันผวนต่อราคาข้าวในตลาดการค้า โดยเฉพาะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันจากด้านอุปทานผลผลิตข้าวของโลก เช่น การเกิดภัยแล้งในวงกว้างของกลุ่มประเทศผู้ส่งออก หรือปัจจัยอื่นๆ ที่มากระทบต่อภาวะชะงักงันในด้านการผลิต ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางด้านอุปสงค์ข้าวโลกในปีปกติแล้วจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ ตามการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นสำคัญ ซึ่งอุปทานข้าวโลกในปีใดปีหนึ่งนอกจากจะประกอบด้วยผลผลิตข้าวในปีนั้นๆ แล้ว ยังรวมจำนวนสต็อกข้าวปลายปีที่ผ่านมามาเข้าไว้ด้วย ส่วนอุปสงค์ข้าวโลกขึ้นอยู่จำนวนที่ใช้บริโภคและการใช้ในอุตสาหกรรมและรวมถึงปริมาณสต็อกที่ต้องการรวบรวมในปีนั้นๆ

ประเทศผู้ส่งออกสำคัญในตลาดการค้าข้าวโลกได้แก่อินเดีย ไทย และเวียดนาม ทั้งนี้ ในปี 2562 อินเดียยังคงเป็นผู้ส่งออกลำดับหนึ่งนับจากปี 2558 เป็นต้นมา โดยมีปริมาณการส่งออกในปี 2562 9.79 ล้านตัน ลดลงจาก 11.79 ล้านตันในปี 2561 ไทยเป็นผู้ส่งออกลำดับสอง 7.56 ล้านตัน ลดลงจาก 11.06 ล้านตันในปี 2561 ส่วนเวียดนามมีการส่งออก 6.58 ล้านตัน โดยปริมาณการส่งออกเกือบจะเท่ากับการส่งออกของปี 2561 หากรวม 3 ประเทศผู้ส่งออกดังกล่าวจะมีปริมาณการส่งออกรวมกันถึงร้อยละ 55.93 การมีผลผลิตต่อพื้นที่ในระดับสูงและมีต้นทุนการผลิตต่อหน่วยต่ำย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้อินเดียและเวียดนามมีความสามารถในการแข่งขันสูงในตลาดส่งออกข้าว โดยเฉพาะข้าวสารเจ้า 5% และ 25%

¹ นักวิชาการอาวุโส สถาบันคลังสมองของชาติ ผู้เขียนใคร่ขอขอบคุณ คุณวรภัทร จิตรไพศาลศรี นักวิเคราะห์ข้อมูล สถาบันคลังสมองของชาติ ในการจัดเตรียมข้อมูลและภาพประกอบสำหรับบทความนี้

² USDA (2020) "Grain: World Markets and Trade", USDA, March 2020

นอกจากนี้ก็มีปากีสถาน สหรัฐอเมริกา จีน ปากีสถาน เมียนมาร์ และกัมพูชา และบางประเทศในลาตินอเมริกา เช่น บราซิลและอุรุกวัยก็อยู่ในกลุ่มของประเทศผู้ส่งออกในตลาดการค้าข้าวโลกด้วยเช่นกัน แต่มีสัดส่วนของปริมาณการส่งออกไม่มากนัก เมื่อรวมประเทศผู้ส่งออก 10 ลำดับแรกเข้าด้วยกันจะเห็นว่ามีส่วนการส่งออกถึงร้อยละ 93.33 ส่วนอีกร้อยละ 6.89 เป็นรายเล็กรายน้อยกระจายอยู่ในภูมิภาคต่างๆ (ภาพที่1)



ภาพที่ 1 ปริมาณและร้อยละการส่งออกและการนำเข้าข้าวในตลาดโลกของประเทศสำคัญ ปี 2562

ที่มา: ข้อมูลจาก USDA “Grain: World Markets and Trade, March 2020

ในด้านผู้นำเข้าข้าวของโลกมีการกระจายสัดส่วนไปยังประเทศต่างๆ ทั่วทุกภูมิภาคของโลก ทั้งนี้ในปี 2562 ประเทศที่นำเข้ามากที่สุดได้แก่ ฟิลิปปินส์จำนวน 2.9 ล้านตัน รองลงมา 3 ลำดับ ได้แก่จีน (2.60 ล้านตัน) สหภาพยุโรป (2.15 ล้านตัน) และ ไนจีเรีย (1.80 ล้านตัน) อย่างไรก็ตาม ผู้นำเข้า 10 ลำดับแรก มีการนำเข้าเพียงร้อยละ 38.84 เท่านั้น ส่วนอีกร้อยละ 61.16 เป็นการนำเข้าของรายเล็กรายน้อยที่กระจายตัวอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ของโลกทั้งประเทศในแอฟริกา ตะวันออกกลาง เอเชียและยุโรป ซึ่งมีการกระจายตัวของประเทศผู้ซื้อมากกว่าประเทศผู้ขาย

ในสถานการณ์ที่เกิดการระบาดของโรคโควิด-19 ที่เริ่มมีการระบาดจากประเทศจีน³เมื่อปลายเดือนธันวาคม 2562 ที่ผ่านมา และขณะนี้ได้แพร่กระจายไปในวงกว้างทุกภูมิภาคของโลกและมีผู้ติดเชื้อและผู้ล้มตายเป็นจำนวนมาก ประกอบกับภัยแล้งที่เกิดกับประเทศของผู้ส่งออกข้าวสำคัญหลายประเทศในปีที่ผ่านมา กำลังสร้างความตึงเครียดที่เชื่อมโยงไปถึงภาวะการขาดแคลนอาหาร โดยเฉพาะประเทศที่ประชากรบริโภคข้าวเป็นอาหารจานหลักและมีการผลิตภายในประเทศไม่เพียงพอต่างก็เตรียมสำรองข้าวให้มากขึ้นเพื่อรองรับภาวะฉุกเฉินและปกป้องภาวะการขาดแคลนอาหารของประชากรในประเทศ อีกทั้งยังเป็นการรักษาเสถียรภาพของราคาอาหารไม่ให้ปรับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นปัญหาทางสังคมตามมา ทำให้ประเทศผู้นำเข้าข้าวหลายประเทศจำเป็นต้องเพิ่มคำสั่งซื้อจากตลาดการค้าข้าวเพิ่มสูงขึ้นในขณะนี้

³ การระบาดเริ่มจากเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์

ในส่วนของประเทศที่มีอุปทานข้าวส่วนเกินจากความต้องการใช้ภายในประเทศและมีอัตราการพึ่งพิงตนเองด้านสินค้าข้าวได้สูง ซึ่งได้แก่ประเทศผู้ส่งออกข้าวเดิม อย่างเช่น อินเดีย ไทย เวียดนาม และปากีสถาน รวมถึงประเทศในตลาดข้าวเกิดใหม่ เช่น เมียนมาร์และกัมพูชา เป็นต้น ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 เช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อได้มีการประกาศภาวะฉุกเฉินหรือให้ระงับการเคลื่อนย้าย (lock down) ทำให้โซ่อุปทานการส่งออกหยุดชะงักหรือเกิดภาวะตึงตัวของอุปทานส่งออก เมื่อผนวกกับความตึงเครียดของประชากรภายในประเทศได้นำไปสู่การกักตุนอาหารภายในครัวเรือนอุปสงค์ของความต้องการในครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้นในขณะหนึ่ง ได้กดดันระดับราคาข้าวภายในประเทศให้ปรับตัวสูงขึ้นตามมาด้วยเช่นกัน ทำให้หลายประเทศต่างเร่งสำรวจสต็อกเพื่อการกันสำรองไว้ให้เพียงพอกับภาวะฉุกเฉินด้านอาหารภายในประเทศของตน เช่น เวียดนาม ได้มีมาตรการของรัฐให้ผู้ประกอบการค้าข้าวชะลอรับคำสั่งซื้อจากประเทศผู้นำเข้าเพื่อการสำรวจปริมาณสต็อกข้าว ส่วนอินเดียนั้นผู้ประกอบการส่งออกได้รับผลกระทบจากการมาตรการห้ามเคลื่อนย้ายผู้คน เพื่อป้องกันการระบาดของโรคโควิด-19 และต้องชะลอการรับคำสั่งซื้อเพราะมาตรการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อภาวะชะงักในโซ่อุปทานการส่งออกสินค้าข้าว ตามมา

สต็อกข้าวโลกกับความสามารถรองรับการขยายตัวของอุปสงค์ในตลาดการค้าข้าว

กระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกา (USDA)⁴ ได้รายงานว่าในปี 2562 โลกมีสต็อกข้าวโดยรวมจำนวน 175.32 ล้านตัน ซึ่งได้สะสมสูงขึ้นกว่าเมื่อครั้งทศวรรษที่ผ่านมาประมาณร้อยละ 25 ในจำนวนนี้ประเทศจีนที่มีประชากรมากมีปริมาณสต็อกข้าวปริมาณ 115 ล้านตัน หรือร้อยละ 65.60 ของปริมาณสต็อกข้าวโลก และจีนได้มีการสะสมสต็อกสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเกือบเท่าตัวในครั้งทศวรรษที่ผ่านมา อันเป็นผลจากนโยบายการจัดซื้อข้าวในระดับราคาสูงเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร

ในส่วนของอินเดียซึ่งเป็นผู้ส่งออกลำดับหนึ่งมีการสะสมสต็อกอยู่ประมาณ 29.5 ล้านตัน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 29.75 ของปริมาณความต้องการข้าวภายในประเทศ อีกทั้งมีความสามารถในการพึ่งพิงตนเองด้านข้าวในระดับสูง ได้มีการระบายสต็อกข้าวจากโครงการพยุงราคาของภาครัฐสู่ตลาดต่างประเทศอย่างต่อเนื่องในระดับราคาที่ต่ำ การมีสต็อกจำนวนมากของอินเดียเมื่อเทียบกับจีน⁵ ไม่น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญสู่มาตรการการระงับการส่งออกข้าวของอินเดีย

ในกรณีของเวียดนามซึ่งเป็นผู้ส่งออกลำดับสามพบว่าการสะสมสต็อกประมาณ 0.67 ล้านตัน⁶ แม้จะมีจำนวนน้อยแต่การปลูกข้าวในเวียดนามสามารถปลูกได้มากกว่าสองครั้งในรอบปีในหลายพื้นที่ ทำให้แรงกดดันต่อความไม่มั่นคงด้านอาหารจากหลักของเวียดนามมีในช่วงสั้นๆจากควมมีจำกัดของปริมาณสต็อก อย่างไรก็ตาม เวียดนามสามารถที่จะดำเนินการผลิตได้เป็นปกติเมื่อฤดูฝนมาถึง ส่วนไทยซึ่งเป็นประเทศผู้ส่งออกอันดับสองรองจากอินเดียมีปริมาณสต็อกข้าวประมาณ 4.24 ล้านตัน ไทยเคยมีสต็อกข้าวจำนวนมากจากโครงการรับจำนำราคาสูงในช่วงปี 2554-2557 และขณะนี้ได้รับขายสต็อกจากโครงการรับจำนำไปเกือบหมดแล้วปริมาณสต็อกข้าวที่มีอยู่จึงเป็นสต็อกข้าวในมือของเอกชนเป็นสำคัญและมีปริมาณสต็อกในประเทศมากพอที่จะยังคงสนับสนุนให้กลไกการส่งออกข้าวสู่ตลาดต่างประเทศไม่หยุดชะงัก ขณะเดียวกันก็ไม่ทำให้ระดับราคาในประเทศขาดเสถียรภาพ

สำหรับประเทศอินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นประเทศผู้นำเข้าข้าวรายสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีจำนวนสต็อกข้าวประมาณ 3.4 และ 3.5 ล้านตัน ตามลำดับ ซึ่งสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 อาจต้องทำให้ประเทศทั้งสองมีการนำเข้าข้าวเพื่อการสำรองในยามฉุกเฉินมากขึ้น

ดังนั้น ในสถานการณ์ที่มีการระบาดของโรคโควิด-19 ที่แพร่กระจายไปทั่วทุกมุมโลกอยู่ในขณะนี้ประเทศที่มีความมั่นคงทางอาหารด้านข้าวในระดับสูงในเอเชีย เช่นไทยและอินเดีย รวมถึงเมียนมาร์และเวียดนาม จะยังมีอุปทานส่วนเกินที่จะป้อนสู่ตลาดส่งออกข้าวทำให้อุปทานการส่งออกข้าวไม่ถึงกับหยุดชะงัก นอกจากนี้ การมีสต็อกข้าวจำนวนมากของจีนหรือ

⁴ USDA (2013) "Grain: World Markets and Trade", August 2013

⁵ ประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรอินเดียมีการบริโภคข้าวสาลีเป็นอาหารหลักซึ่งต่างจากจีน

⁶ ข้อมูลถึงเดือนมีนาคม 2562 จาก USDA "Vietnam: Grain and Feed Annual 2019"

ประมาณร้อยละ 80.58 ของปริมาณการบริโภคข้าวในประเทศจะเอื้อให้เงินสามารถระบายสต็อกข้าวเพื่อเพิ่มอุปทานในตลาด การค้าข้าวได้ตลอดเวลาหากราคาในตลาดการค้าข้าวโลกปรับตัวสูงขึ้นมาก และลดแรงกดดันต่อตลาดการค้าข้าวโลกอันเนื่องจากการขยายตัวเพิ่มขึ้นของอุปสงค์การนำเข้าข้าวของบางประเทศ

ทิศทางการปรับตัวของราคาในตลาดการค้าข้าวโลกในช่วงครึ่งปีแรกของปี 2563

สินค้าข้าวมีความแตกต่างกันในตลาดการค้าข้าวโลก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของข้าวและตามลักษณะของตลาด ในตลาดผู้มีรายได้สูงมีความต้องการข้าวคุณภาพหรือข้าวพรีเมียมที่มีความจำเพาะ ซึ่งได้แก่ข้าวหอมมะลิ ข้าวหอม และข้าวบาสมาดิ ซึ่งมีปริมาณการค้าประมาณ 9.5 ล้านตันหรือร้อยละ 22.5 ข้าวในกลุ่มนี้มีความจำเพาะและมีระดับราคาที่สูง ส่วนข้าวสารเจ้าทั่วไปมีปริมาณการค้าประมาณ 26-27 ล้านตันหรือประมาณร้อยละ 61.2 ของปริมาณการค้าข้าวในตลาดโลก นอกจากนี้ได้แก่ตลาดข้าวประเภทอื่นๆ เช่น ข้าวเหนียว ข้าวญี่ปุ่น และข้าวเหนียว เป็นต้น

ในช่วงเกือบสองปีที่ผ่านมาความมีจำกัดของอุปทานผลผลิตข้าวพรีเมียม รวมถึงพฤติกรรมกรรมการบริโภคข้าวของประชากรที่มีรายได้สูงมีแนวโน้มที่ของการปรับเปลี่ยนไปสู่การบริโภคข้าวพรีเมียมในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะข้าวที่มีความหอมหรือความนุ่มหรือทั้งสองอย่าง ทำให้ระดับราคาข้าวสารพรีเมียมโดยเฉพาะข้าวหอมมะลิไทยในปี 2562 มีการปรับตัวสูงขึ้นอย่างช้าๆ ในระดับหนึ่งแล้ว การระบาดของโรคโควิด-19 เมื่อปลายปี 2562 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันมีผลต่อการปรับตัวสูงขึ้นของราคาข้าวในกลุ่มข้าวพรีเมียมดังกล่าวในระดับที่ต่ำ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากระดับรายได้ของประชากรในกลุ่มที่มีรายได้สูงหดตัวลงจากผลกระทบของโรคโควิด-19 และนำไปสู่การใช้สินค้าข้าวในกลุ่มรองเช่นกลุ่มข้าวหอมมาทดแทนมากขึ้น

สำหรับข้าวสารเจ้าทั่วไปได้แก่ข้าวสาร 5% และ 25% เป็นข้าวที่ส่งออกไปในตลาดล่างทั่วไปซึ่งก่อนหน้านี้จะมีการระบาดของโรคโควิด-19 ระดับราคาข้าวในกลุ่มนี้อยู่ในทิศทางลงและมีราคาอยู่ในระดับต่ำ เพราะตลาดข้าวในกลุ่มนี้มีการแข่งขันสูง และมีอุปทานการส่งออกทั้งจากแหล่งผลิตเดิม เช่น อินเดีย ไทย และเวียดนาม แล้ว ยังมีอุปทานส่งออกมาจากแหล่งผลิตใหม่ เช่น เมียนมาร์ และกัมพูชา อีกด้วย ส่วนข้าวในกลุ่มดังกล่าวของไทยมีระดับราคาที่สูงกว่าคู่แข่งในตลาดอยู่บ้างเป็นเพราะปัจจัยจากภาวะภัยแล้งในช่วงฤดูนาปี 2561 ทอดยาวมาจนถึงปี 2562 ส่งผลต่อปริมาณผลผลิต อีกทั้งยังมีปัจจัยจากค่าเงินบาทที่แข็งค่ามากกว่าค่าเงินสกุลอื่นๆ เมื่อเทียบกับเงินเหรียญสหรัฐ ในช่วงเวลาเดียวกัน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ราคาข้าวส่งออกของประเทศต่างๆ ตามชนิดของข้าวบางชนิดเฉลี่ยในช่วงปี 2557-2563 (มีนาคม)

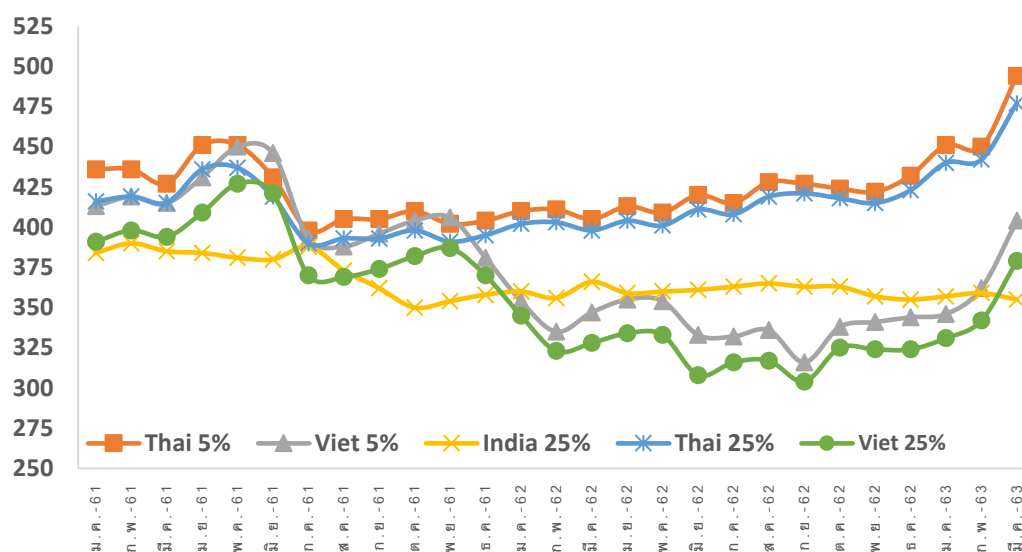
ปี	หอมมะลิ	บาสมาดิ	US no. 2,4%	ไทย 5%	เวียดนาม 5%	ไทย 25%	เวียดนาม 25%	อินเดีย 25%	ข้าวเหนียวไทย
2557	1,150	1,324	571	423	410	382	377	377	435
2558	1,008	849	490	386	353	373	334	337	392
2559	768	795	438	396	347	385	332	333	410
2560	843	1,131	456	398	372	384	351	361	421
2561	1,167	1,023	531	421	412	408	391	374	431
2562	1,212	982	500	418	340	410	323	361	428
2563 ^{1/}	1,208	912	581	494	404	477	379	355	421

หมายเหตุ: คำนวณจากฐานข้อมูลของ FAO ^{1/} ราคาเฉลี่ย 3 เดือน จากเดือนมกราคมถึงมีนาคม 2563

เมื่อมีการระบาดของโรคโควิด-19 ในช่วงปลายปี 2562 และต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน ตลาดส่งออกข้าวโลกโดยเฉพาะกลุ่มข้าวสารเจ้าทั่วไปได้ส่งสัญญาณการปรับสมดุลของอุปสงค์และอุปทานสินค้าข้าวในตลาด ทั้งนี้เริ่มจากประเทศผู้นำเข้าที่มีความต้องการสำรองข้าวเผื่อภาวะฉุกเฉินโดยมีคำสั่งซื้อเพื่อการนำเข้าเพิ่มมากขึ้น ได้กระตุ้นให้เกิดการปรับตัวของราคาข้าวในกลุ่มนี้ในทิศทางขาขึ้นตามมา โดยนับตั้งแต่เดือนมกราคมเป็นต้นมาระดับราคาเริ่มปรับขึ้นอย่างรวดเร็ว และระดับราคาข้าวได้

ทะยานปรับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในเดือนมีนาคมเมื่อเวียดนามมีมาตรการให้ผู้ประกอบการส่งออกข้าวชะลอการรับคำสั่งซื้อจากผู้นำเข้าเพื่อการสำรวจสต็อกและตามมาด้วย มาตรการหยุดการเคลื่อนย้าย (lockdown) ในประเทศของอินเดียทำให้เกิดภาวะชะงักงันในโซ่อุปทานการส่งออกสินค้าข้าวของอินเดีย สำหรับประเทศไทยมาตรการจำกัดการเคลื่อนย้ายได้ส่งผลกระทบต่อโซ่อุปทานการส่งออกข้าวบ้าง แต่ไม่ถึงกับทำให้เกิดภาวะต้องหยุดการรับคำสั่งซื้อของผู้ประกอบการส่งออก ปริมาณสต็อกข้าวที่เอกชนมีอยู่จึงสามารถดำเนินการส่งออกได้ แต่การที่อุปทานสินค้าข้าวในตลาดมีปริมาณที่ลดลงจึงทำให้ระดับราคาส่งออกข้าวในตลาดการค้าระหว่างประเทศปรับตัวสูงขึ้น ตามมา (ภาพที่ 2)

หน่วย: เหรียญสหรัฐต่อตันต่อตัน



ภาพที่ 2 การเคลื่อนไหวของราคาข้าวบางประเภท มีนาคม ปี 2550-มีนาคม 2563

หมายเหตุ: จากฐานข้อมูล FAO

ข้อมูลจากสมาคมผู้ส่งออกข้าวของไทยได้รายงานวาระระดับราคาข้าวสารเจ้า 5% และ 25% ส่งออกของไทย ได้ปรับตัวสูงขึ้นจาก 491 และ 471 เหรียญสหรัฐต่อตันตามลำดับ ในวันที่ 11 มีนาคม 2563 เพิ่มขึ้นเป็น 579 และ 547 เหรียญสหรัฐต่อตัน ในวันที่ 8 เมษายน 2563 หรือปรับเพิ่มขึ้นร้อยละ 14.17 และ 14.92 ตามลำดับ (ตารางที่ 2) สำหรับข้าวชนิดอื่น ๆ ราคาได้ปรับเพิ่มสูงขึ้นด้วยเช่นกัน ยกเว้นข้าวหอมมะลิที่เป็นข้าวพรีเมียมจะเห็นว่าระดับราคาเกือบจะไม่ได้ปรับตัวสูงขึ้นเล็กน้อย โดยผู้บริโภคอาจหันไปใช้ข้าวหอมที่มีระดับราคาต่ำกว่าเป็นสินค้าทดแทนข้าวหอมมะลิที่มีราคาในระดับสูงมาก ดังจะเห็นจากการปรับตัวของราคาข้าวหอมได้ปรับเพิ่มขึ้นสูงเกือบร้อยละ 20 เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ระดับราคาข้าวจะยังคงแกว่งตัวในทิศทางขาขึ้นในช่วงหนึ่งถึงสองเดือนข้างหน้าไปอีกระยะหนึ่ง แต่สถานการณ์จะไม่รุนแรงส่งผลนำไปสู่การเกิดวิกฤตข้าวแพงอย่างเช่นในอดีต ทั้งนี้เพราะว่าอุปทานข้าวส่วนเกินของกลุ่มผู้ผลิตข้าวเพื่อการส่งออกโดยรวมในแต่ละปีในช่วงทศวรรษที่ผ่านมายังมีอยู่มาก อีกทั้งปริมาณสต็อกข้าวโลกและสต็อกข้าวของจีนที่มีอยู่ในระดับสูงจะทำให้สถานการณ์ตึงเครียดจนทำให้ประเทศผู้ส่งออกหยุดการส่งออกข้าวจึงไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ ตลอดจน

ตารางที่ 2 ราคาข้าวในตลาดส่งออกของไทย ช่วงเวลาต่างๆ ของเดือน มีนาคม และเมษายน 2563

ประเภทข้าว	ระดับราคาส่งออก (เหรียญสหรัฐต่อตัน)		
	11 มีนาคม	8 เมษายน	ร้อยละการเปลี่ยนแปลง
ข้าวหอมมะลิ	1,214	1,227	1.07
ข้าวหอม	693	820	18.33
ข้าวสารเจ้า 100%	507	595	17.36
ข้าวสารเจ้า 5%	491	579	14.17
ข้าวสารเจ้า 25%	476	547	14.92
ข้าวนี้้ง	491	585	19.14

ที่มา: สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย

การตอบสนองของอุปทานผลผลิตต่อการปรับตัวของราคาที่สูงขึ้น (supply response) จะทำให้ผลผลิตข้าวในฤดูการผลิต 2563/64 ที่จะเริ่มฤดูการผลิตใหม่ในอีก 2 เดือนข้างหน้า มีการขยายตัวของการผลิตจากกลุ่มประเทศผู้ส่งออกเพิ่มมากขึ้นและจะเพิ่มอุปทานส่วนเกินในตลาดสินค้าข้าวส่งออกตามมา

สรุป

ตลาดการค้าข้าวโลกเป็นตลาดที่บาง สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ผนวกกับปัจจัยด้านภัยแล้ง ได้ส่งผลให้ระดับราคาข้าวได้ปรับตัวสูงขึ้นนับแต่ปลายเดือนธันวาคมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (8 เมษายน) ระดับราคาข้าวสารเจ้า 100% 5% และ 25% ได้ปรับตัวสูงขึ้นไปแล้วถึงเกือบร้อยละ 20 รวมถึงราคาข้าวหอมที่เป็นสินค้าทดแทนกับข้าวหอมมะลิ แต่สถานการณ์ดังกล่าวจะเป็นการปรับตัวของระดับราคาเนื่องจากภาวะตลาดข้าวตึงตัวในระยะสั้นๆ อันเนื่องมาจากภาวะการชะลอตัวของอุปทานส่งออกข้าวจากมาตรการจำกัดการเคลื่อนย้ายและมาตรการหยุดรับคำสั่งซื้อชั่วคราวของบางประเทศ ผนวกกับการขยายตัวของอุปสงค์การนำเข้าของบางประเทศเพื่อการสำรองข้าวไว้ในภาวะฉุกเฉินและการสร้างเสถียรภาพด้านราคาภายในประเทศ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวจะคลี่คลายลงเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดอยู่ในภาวะที่ควบคุมได้ นอกจากนี้ การสะสมสต็อกในจำนวนมากของโลกและของจีนจะทำให้วิกฤตข้าวแพงไม่น่าจะเกิดขึ้น เพราะเมื่อระดับราคาข้าวปรับตัวสูงมากขึ้นจีนซึ่งเป็นผู้สะสมสต็อกใหญ่ของโลกจะระบายข้าวจากสต็อกเพิ่มสูงขึ้น และจะช่วยผ่อนคลายความตึงตัวของตลาดการค้าข้าวโลกตามมาด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ข้าวเป็นพืชอายุสั้นโดยเฉพาะข้าวพันธุ์ไม่ไวแสงซึ่งมีช่วงจากปลูกถึงเก็บเกี่ยวในช่วง 3 ถึง 4 เดือนระดับราคาข้าวที่ปรับตัวสูงขึ้น จะทำให้เกิดการสนองตอบทางด้านอุปทานและการขยายตัวของผลผลิตตามมา